

ВЛИЯНИЕТО
НА СОЦИАЛНИТЕ СТЕРЕОТИПИ
ВЪРХУ ПРОЦЕСА НА ИНТЕГРАЦИЯ
НА АРАБСКИТЕ ИМИГРАНТИ
В ЕВРОПЕЙСКИТЕ ДЪРЖАВИ

Олга Стоянова-Енчева

THE IMPACT OF SOCIAL STEREOTYPES
ON THE INTEGRATION PROCESS
OF ARAB IMMIGRANTS
IN EUROPEAN COUNTRIES

Olga Stoyanova-Encheva

Abstract. The manifestation of stereotypes, prejudices and discrimination on ethnic, religious and/or gender grounds is an extremely sensitive issue in contemporary European society. It influences the perception of Arab immigrants in intergroup and interpersonal relationships in many European countries. Furthermore, the lack of awareness campaigns in the media and the existing ineffective policies lead to stigmatization of an entire homogeneous group of the population, hindering the processes of integration and socialization.

Key words: European society, stereotypes, prejudices, Arab immigrants, mass information, integration and socialization.

Вследствие от редица протести, размирици и военни действия на територията на държавите в региона на Близкия изток и Северна Африка в Европа имигрират огромни вълни от арабски бежанци¹. „Западът дава наименованието Арабска пролет на случилите се в арабския регион събития, които започват в края на 2010 г. в Тунис, а британският вестник “The Independent” е първият, който използва този термин, вероятно правейки връзка с революциите, произтекли в

¹ В политологичните изследвания има сериозен дебат относно точния брой на арабските бежанци на територията на Европейския съюз и техния статут – колко от тях могат да се класифицират като бежанци, и колко от тях – като икономически имигранти.

историята на Запада, известни като Европейската пролет“ (Наама 2016: 45).

Арабските бежанци от посочените региони предпочитат да се заселват в западната част на Европейския съюз, като образуват хомогенни групи от население, концентрирано в определени райони в сърцето на големите европейски градове. Без прилагане на адекватни мерки за интеграция и социализация тези аморфни маси от бежанци ще останат абсолютно изолирани от европейското общество, което ще доведе до множество негативи, на първо място, за европейската икономика и, второ – арабските бежанци ще представляват заплаха за националната и европейската сигурност, тъй като процесът на изолация много често е съпътстван с процес на религиозна радикализация и тероризъм.

Европейското обществено мнение и политическите лидери, притиснати от редица проблеми (по-специално крехкото възстановяване от шестгодишна финансова и икономическа криза), разтърсващите Близкия изток политически вълнения и нестабилност в част от арабските държави, внушителният икономически натиск на мигрантската работническа ръка от Азия и Африка и постоянните предизвикателства пред социалнокултурната интеграция на мигранти и малцинства – всички тези проблеми се разискват от политиците, които се изкушават да ги представят като различни предизвикателства с едно и също тълкуване, основано на предполагаемия „сблъсък на цивилизациите“². „И все пак заплахата придобива различни форми: това е културната инвазия отвътре, терористичната мрежа, пълзяща в обществото, геополитическото нашествие отвън, както обяви ИДИЛ с терористичните си атаки в Тунис и Египет. Накратко, различните видове мигрантски общности или потоци от население са свързани, за да създадат едно общо схващане и профил на заплахата и опасност“ (Triandafyllidou 2015: 13). Не е релевантно всички тези многопластови и многоаспектни процеси в европейското общество да бъдат обяснявани и negliжирани с често използваното твърдение, че сме свидетели на „сблъсък на два различни цивилизационни модела – европейският и арабският“.

Според Димитър Михайлов, дипломат и арабист, след две или три поколения на непрекъснат приток на бежанци и емигранти в

² Използван е терминът на С. Хънтингтън.

продължение на повече от половин век броят на мюсюлманите с близоизточен произход на територията на ЕС днес е над 30 млн. Процесът на хармоничното им сливане с обществото е силно проблематичен. Икономически новите преселници не успяват да се интегрират добре. Урбанистично емигрантите живеят в отделни гета, в които цари тяхната специфична субкултура (Михайлов 2016: 34), а постепенно новите интерпретации на глобализацията се изляма, влияещ върху една нова ислямска общност (имигрантите в Европа), която няма корени и е пренесена в друга културна среда, тези интерпретации започват да въздействат върху вече новото поколение (второ и трето) мигранти.

Като корелация може да се посочи, че макар и родени в дадените държави, арабските мигранти все още живеят, отделени в гета, говорят на арабски, изповядват различна религия от официалната и не са интегрирани в обществото. В допълнение към това в повечето случаи мигрантите са ниско образовани, с лош икономически статус и изпитват носталгични чувства към своята „родина майка“. Тези хора, макар да живеят в държавата, която ги е приютила, я чувстват повече като „машеха“, а не като „майка“. Те не са интегрирани и това ги превръща в лесна мишена, която се поддава на внушение. Ако към тях прибавим и престъпния контингент, който няма особено голяма перспектива пред себе си, картината е завършена.

Вследствие от този специфичен профил на арабските бежанци – като „заплаха и опасност“ – и след настъпването на имиграционните вълни в Европа на територията на континента се наблюдава рязко засилване на националистическата и популистката реторика както в медиите, така и в агитационните програми на политиките. Примери за това са политици като Виктор Орбан, който заявява в интервю пред БиБиСи: „Никога няма да позволим на Унгария да се превърне в целева страна за имигрантите. Не искаме да виждаме сред нас малцинства със значителни размери, с различни културни характеристики и произход. Искаме да запазим Унгария като Унгария“ (Thorpe 2018). Политиките от Вишеградската четворка съзнателно влагат в изказванията си думи като: „отечество“, „християнска религия“ и „семейство“, като се стремят да се разграничат и противопоставят на идеята за интеграция и социализация на арабите в европейското общество и изграждат негативен, стигматизиран образ на другия/различния. Популистките послания могат да задълбочат проблемите, да

ескалират конфликтите, да предизвикат нови. Без да се дава оценка за действията на тези утвърдени европейски политици, би могло само да се добави, че арабските бежанци вече де факто се намират на територията на Стария континент и въпреки множеството протести и дебати ще останат да живеят на негова територия. Като резултат от гореизложеното се обособява нова, актуална задача пред европейските управници и академичната общност, занимаващата се с тези проблеми, а именно – да се намери актуален и ефективен метод за интеграция и социализация на арабите в Европа. За да се изработи такъв метод и той да функционира успешно, е необходимо да се преодолеят клишетата, предразсъдъците и социалните стереотипи при междугруповите и междуличностните взаимоотношения. Както посочва философът Деница Узунова: „обществото не може да съществува без набор от ценности, а в съвременното общество е много трудно да се определи ясна ценностна система. В основата на днешното демократично общество са ценности като: равни права, толерантност към различните, свобода на словото и мисълта“ (Uzunova 2018: 373). Въпреки това в съвременното редица решения често са нерационално мотивирани от емоции, предразсъдъци и социални стереотипи.

Съществуването на предразсъдъци – без значение дали са положителни или отрицателни – е част от нормалното съществуване и функциониране на човешката личност. Опитите обществото да формира у членовете си точно определен набор от „приемливи нагласи“ водят до социално инженерство и тоталитарен тип общности, което е най-малкото неприемливо. Съществуването на негативен предразсъдък само по себе си не е малощеност или недостатък: човек е устроен така, че да вижда лошото извън себе си (Айви 1999: 15).

Според социолога от БАН Алексей Пампоров предразсъдъците представляват антипатия, основана на погрешна, но устойчива обобщена представа за дадена група, на която са приписани нежелани качества. В общия случай се появява дадена негативна нагласа към отделен индивид или група от хора, просто защото принадлежат към тази група. Самите предразсъдъци могат да се дължат на различни биологични или културни характеристики: пол, раса, език, религия, сексуална ориентация и т.н. (Пампоров 2009: 9). Те са пряко свързани със съществуващите социални стереотипи за тези групи. От своя страна, социалните стереотипи представляват обобщени представи

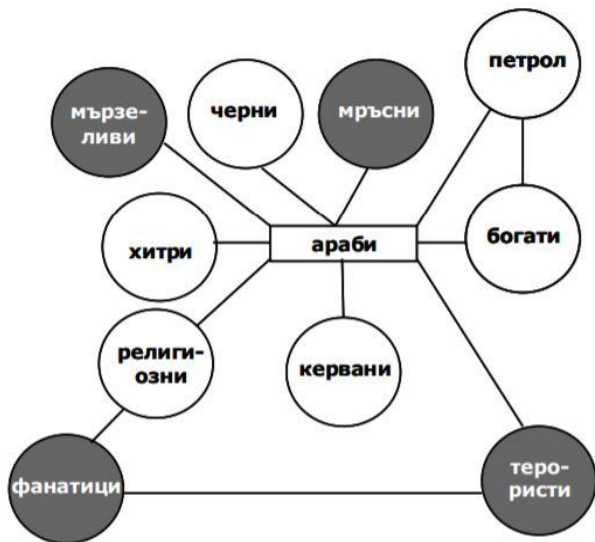
на дадена социална група по отношение на друга социална група... Обикновено индивидите заимстват социални стереотипи „наготово“ в хода на своята социализация в дадена общност. А. Пампоров очертава като една от основните причини за възникването и съществуването на стереотипите липсата на преки отношения и лична осведоменост, която представителите на една социална група имат по отношение на друга, а липсата на информация насърчава категоризирането на непознатите индивиди по сходен начин (Пампоров 2009: 10).

Липсата на масова информация и неефективна политика в европейското общество води до навлизането и утвърждаването на негативни стереотипи по отношение на арабските бежанци, което, от своя страна, неминуемо засилва комплексния процес на тяхната социална изолация и дистанция. Общественото мнение се формира на базата на информацията, до която имат достъп отделните членове на обществото. Не трябва да се забравя, че твърде често тази информация се представя непълно и недотам обективно. Дезинформацията оказва влияние при определянето на позицията на гражданите. Обществената подкрепа по даден проблем дава легитимност на действията на правителствата на съответните държави, дори когато става въпрос за водене на война. Европейските граждани формират представата си за арабските общества през погледа на медиите, което често води по-скоро до емоционална, отколкото до рационална оценка на събитията (Чивиева 2012: 200).

Двустранното нежелание на арабските бежанци да живеят по „европейските правила и норми“, от една страна, както и на европейското общество да се разграничи от предварително насадените предразсъдъци и стереотипи, от друга страна, водят до изостряне и задълбочаване на проблема с интеграцията и социализацията.

В изследването на А. Пампоров „Социални дистанции и етнически стереотипи за малцинствата в България“ битуващите стереотипи в България относно арабите се разгръщат в две основни направления (фиг. 1.). Първото от тях е свързано с напрежението в Близкия изток. Арабите са възприемани от българското общество като „религиозни“ (20.2%), „фанатици“ (12.2%) и терористи (9%). От друга страна, е начинът им на живот – „богати“ (13.8%), свързан с основната суровина в региона – „петрол“ (8.7%). Като културна специфика е открояват „керваните“ (7.4%) с камили – образ, наслагван от приказките и вицовете, а по отношение на физическите им характерис-

тики се появяват два стереотипа – „черни“ (10.3%) и „мръсни“ (8.3%) (Пампоров 2009: 95).

Фиг. 1. Стереотипи за арабите в България
(Източник: Пампоров 2009: 96)

Аналогично може да се допусне, че същите социални стереотипи са актуални в различна степен и за останалите части на европейското общество.

От психологическа гледна точка интерес за настоящото изследване представлява въпросът на Добрин Добрев: „Доколко бежанската криза е действителна заплаха за нас и не са ли притесненията ни просто плод на някакъв защитен психологически механизъм?“, както и интерпретацията на феномените от бежанската криза като част от концепцията на К.-Г. Юнг за Сянката (Добрев 2014: 166). Д. Добрев споделя разбирането на бележития аналитичен психолог Юнг по отношение на Сянката като „нещото, което човек не желае да бъде“. В това определение се включват особености на личността, нагласи, поведения, очаквания и свързаните с тях морални оценки. Авторът смята, че хората имат тъмна страна и всички наши особености, които са морално неприемливи за нас самите, сме склонни да приписваме на другите хора и външния свят – това са проекциите на нашата Сян-

ка. С други думи, всичко, което не харесваме у себе си, приписваме на други хора или групи от хора.

Проекциите на Сянката могат да бъдат лични и колективни. При личната проекция нежеланите черти се прехвърлят върху друг конкретен човек. Расизмът и ксенофобията са типични примери за колективна проекция на Сянката. Според Добрев: „Сянката е естествено психично явление, което е невъзможно да бъде игнорирано, коригирано или унищожено. В съществуването (проекцията) на Сянката няма нищо лошо или нездраво – хората сме така устроени, че да виждаме злото извън нас“ (Добрев 2014: 167). Решението на проблема според автора може да бъде да опит да „прибираме“ проекциите си, защото колкото повече се усилва проекцията, толкова по-тъмна става Сянката и по-зли и заплашителни ни изглеждат околните. „Прибирането“ на проекцията е свързано с рационализирането на ирационалните преживявания на страх и заплаха. Параноята се поражда от неизвестността. Колкото повече опознаваме рационално другите етноси и малцинствата, толкова по-малко вероятно е да ги мразим и отхвърляме. В основата на толерантността стоят рационалността и познанието (Добрев 2014: 167).

В настоящата разработка се приема позицията на Д. Добрев и предложеното от него решение за първите стъпки към справянето с влиянието на социалните стереотипи върху процеса на интеграция на арабските имигранти в европейските държави.

От гледище на политологичния подход, ако се търси функционираща практика за успешен модел на интеграция и социализация на нехомогенни маси етнически имигранти в дадена държава, то трябва да се разгледа моделът на САЩ. Безспорен факт е, че САЩ могат да се интерпретират като „родина на имигранти от всички кътчета на света“. Пример за това е изследването на политолога Ангелина Марковска „Влиянието на етническата имиграция във външнополитическия курс на САЩ“. Авторът твърди, че: „успоредно с намаляването на имигрантите от Европа се наблюдава покачване на техния брой от Азия, испаноезичните държави, както и от Африка. Текущите оценки предлагат, че до средата на този век американците ще бъдат само половината от населението на Федерацията... Логично възниква въпросът дали тези нови имигрантски вълни ще могат да бъдат „асимилирани“ по същия начин, както преди сто години е направено с ирландските, италианските и еврейските общности?“ (Марковска 2019: 169). Тук излиза на преден

план въпросът дали европейските имигранти в САЩ, имайки относително сходни ценности и изповядвайки еднаква религия, могат да предложат функциониращ модел за интегриране и социализиране на арабските имигранти в Европа, или моделът трябва напълно да се преработи и модернизира.

В заключение следва да се изтъкне, че просто и едностранчиво решение на толкова сложен и многоаспектен проблем като ограничаването на влиянието на социалните стереотипи върху интеграцията и социализацията на арабските имигранти в Европа не може да се даде. Все пак като първа и задължителна стъпка може да се обобщи, че е необходимо европейските граждани да загърбят предразсъдъците и „насадените“ социални стереотипи по отношение на арабите и да се опитат (отчитайки културните и религиозните различия) да ги разберат и интегрират в европейското общество като противодействие на процесите на социална изолация, радикализъм и тероризъм. Европейските лидери, на свой ред, трябва да се откажат от популистката и националистическата реторика, защото изграждането на негативен имидж на арабите в масовото европейско съзнание ще доведе процесите на интеграция и социализация до крах и проблемът с арабското население в Европа ще остане перманентно неразрешен и вечно актуален в средите на действащите политици и на академичната общност, изследваща тези тематика. Не трябва да се пренебрегва и фактът, че точно „многообразието се явява богатството на обединена Европа – богатство, което предполага взаимно проникване и съхранение на етническото разнообразие, на спецификите на социално-икономическо и духовно развитие“ (Калейнска 2014: 59).

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

1. **Айви и кол. 1999:** Айви, А. Е. и коллектив. *Психологическое консультирование и психотерапия: методы, теории и техники*, Москва. // **Ayvi i kol. 1999:** Ayvi, A. E. i kolektiv. *Psihologicheskoe lonsulytirovanie i psihoterapiya: metody, teorii i tehniki*. Moskva.

2. **Добрев 2014:** Добрев, Д. Психологически аспекти на бежанската криза в България. *Библиотека „Диоген“: Тенденции в развитието на съвременната психология*, т. 22, кн.1, В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“. // **Dobrev 2014:** Dobrev, D. *Psihologicheski aspekti na bezhanskata kriza v Balgaria. Biblioteka “Diogen”: Tendentsii v razvitiето na savremennata psihologia*, t. 22, kn. 1, V. Tarnovo: UI “Sv. sv. Kiril i Metodiy”.

3. **Калейнска 2014:** Калейнска, Т. Демокрацията в Европа през 21 век и проблемът на омразата. *Европейският съюз на кръстопът*. София: Минерва. // **Kaleynska 2014:** Kaleynska, T. Demokratiyata v Evropa prez 21 vek i problemat na omrazata. *Evropeyskiyat sayuz na krastopat*. Sofia: Minerva.

4. **Марковска 2019:** Марковска, А. Влиянието на етническата имиграция във външнополитическия курс на САЩ. *Годишна международна научна конференция на НВУ „Васил Левски“*, т. 9, В. Търново: ИК на НВУ. // **Markovska 2019:** Markovska, A. Vliyanieto na etniceskata imigratsia vav vansh-nopoliticheskia kurs na SAST. *Godishna mezhdunarodna nauchna konferentsia na NVU „Vasil Levski“*, t. 9, V. Tasnov: IK na NVU.

5. **Михайлов 2016:** Михайлов, Д. *Кръстопът или безпътница: Сложният избор пред Близкия изток*. София: БИМАП СС. // **Mihaylov 2016:** Mihaylov, D. *Krastopat ili bezpatitsa: Slozhniyat izbor pres Blizkia iztok*. Sofia: BIMAP SS.

6. **Наама 2016:** Наама, К. Арабската пролет и ролята на социалните мрежи в АР Египет. *Социално-икономически анализи*, кн. 1 (9). В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“. // **Naama 2016:** Naama, K. Arabskata prolet i rolyata na sotsiakniye mrezhii v AR Egipet. *Sotsialno-ikonomicheski analizi*, kn. 1 (9). V. Tarnovo: UI “Sv. sv. Kiril i Metodiy”.

7. **Пампоров 2009:** Пампоров, А. *Социални дистанции и етнически стереотипи за малцинствата в България*. София: Отворено общество. // **Pamporov 2009:** Pamporov, A. *Sotsialni distantsii i etniceski stereotipi za maltsinstvata v Balgsria*. Sofia: Otvoreno obstestvo.

8. **Чивиева 2012:** Чивиева, П. Общественото мнение в европейските държави по отношение на Арабската пролет. *Арабската пролет: надежда за промяна и предизвикателства пред европейската външна политика и политика за сигурност*. София: ЦЕМИ–Фондация „Фр. Еберт“. // **Chivieva 2012:** Chivieva, P. Obstestvenoto mnenie v evropeyskite darzhavi po otnoshenie na Arabskata prolet. *Arabskata prolet: nadezhda za promyana i predizvikatelstva pred evropeyskata vanshna politika i pokitika za sigurnost*. Sofia: TSEMI–Fondatsia “Fr. Ebert”.

9. **Thorpe 2019:** Thorpe, N. The man who thinks Europe has been invaded. *Inquiry*. – https://www.bbc.co.uk/news/resources/idt-sh/Viktor_Orban, 01.08.2019

10. **Triandafyllidou 2019:** Triandafyllidou, A. European Muslims: Caught between Local Integration Challenges and Global Terrorism Discourses. *Inquiry*. – <https://www.osce.org/networks/newmedtrackII/166511?download=true>, 17.08.2019

11. **Uzunova 2018:** Uzunova, D. The Role of Women in the Contemporary Democratic Society. *International Political Science Conference: Development, Democracy and Society in the Contemporary World*, Romania: Bucharest.